

נשיא ומייסד
הרב שאול ישראלי זצ"ל

מופק בסיוע של:
ההסתדרות הציונית העולמית
המחלקה לשירותים רוחניים בתפוצות

חמדת ימים HEMDAT YAMIM

וישב תשע"ה

פרשת שבוע

שש מי יודע?

הרב יוסף כרמל, ראש כולל "ארץ חמדה"

הביטוי "ארבע אימהות" נשתרש ונתקבע במסורת ישראל, בגלל הפיוט המופיע כתוספת להגדה של פסח. מקורות בדברי חז"ל מזכירים שש אימהות.

נצטט את המדרש: "שש כנגד ששה סדרי משנה, זרעים, מועד, נשים, נזיקין, קדשים, וטהרות, שש כנגד ששת ימי בראשית, שש כנגד שש אימהות, שרה רבקה רחל ולאה בלהה זלפה, א"ר הונא שש כנגד שש מצות שהמלך הוא מוזהר עליהם ומצווה, דכתיב (דברים י"ז) לא ירבה לו נשים לא ירבה לו סוסים וכסף וזהב לא ירבה לו מאד, (דברים ט"ז) לא תטה משפט, לא תכיר פנים ולא תקח שחד" (אסתר רבה (וילנא) פרשה א).

בהמשך הדברים נחזור אל מדרש זה.

נשתדל לברר את מעמדן של בלהה וזלפה, וממילא יתבררו לנו גם סוגיות נוספות.

בלהה וזלפה מכונות בכתוב בארבעה כינויים:

בראשונה הן מופיעות כשפחות וז"ל הכתוב:

"וַיְהִי בְעֶרְבַּי וַיִּקַּח אֶת זֵלְפָה בְּתוֹ וַיָּבֵא אֹתָהּ אֵלָיו וַיָּבֵא אֵלָיָהּ: וַיִּתֵּן לָבֶן לָהּ אֶת זֵלְפָה שִׁפְחָתוֹ לְלֵאָה בְּתוֹ שִׁפְחָהּ"

(בראשית כ"ט כג-כד, עיינו גם שם כח-כט).

לאחר מכן אנו מוצאים כינוי חדש:

"וַתֵּאמֶר [רחל] הֲנֵה אֶמְתִּי בְּלָהָה בֵּיא אֵלָיָהּ וְתֵלֵד עָלַי בְּרִפְיָהּ וְאֶבְנֶה גַם אֲנֹכִי מִמֶּנָּה" (שם, ל' ג).

זילפה ממשיכה לשאת בתואר שפחה.

בפרשת וישלח מקבלת בלהה תואר נוסף וז"ל הכתוב:

"וַיְהִי בְשָׁכְנֵי יִשְׂרָאֵל בְּאֶרֶץ הַחֲרֹץ הָיָה רָאוּךְ וַיִּלְךְ רָאוּךְ וַיִּשְׁכַּב אֶת בְּלָהָה פִּילְגָשׁ אֶבְיֹו וַיִּשְׁמַע יִשְׂרָאֵל וַיְהִי בְנֵי יַעֲקֹב שְׁנַיִם עָשָׂר" (שם, ל"ה כב).

בתחילת פרשת וישב מכונות בלהה וזלפה בתואר מפתיע:

"אֵלֶּה תִּלְדוּת יַעֲקֹב יוֹסֵף בֶּן שִׁבְעָה עָשָׂרָה שָׁנָה הָיָה רֹעֶה אֶת אֶחָיו בְּצֹאן וְהוּא נֶעַר אֶת בְּנֵי בְּלָהָה וְאֶת בְּנֵי זֵלְפָה נְשֵׁי אֶבְיֹו... " (שם, ל"ז ב).

נציע את ההסבר הבא. בני משפחת אברהם היו כולם מלכים, מלכות נסיכים ונסיכות. מלכים ובני מלכים נהגו בכל הדורות לשאת יותר מאשה אחת, כחלק מהקשרים השלטוניים והדיפלומטיים שלהם. לא כל הנשים היו בדרגה שווה. ראשונה לכולן הייתה אם המלך הנוכחי, או אם יורש העצר - המלך הבא. שאר נשותיו של המלך או הנסיך, היו כפופות לה ובמעמד של שפחות או אמות=אמהות. בנותיו של לבן מאשתו הבכירה היו רחל ולאה. כל אחת מהן כנסיכה, קיבלה כבת לוויה נסיכה אחרת ממעמד יותר נמוך (יש מקורות במדרש לפיהם גם בלהה וזלפה היו בנות לבן).

אחד הסממנים למלכות, בכל התנ"ך, הוא המושג פילגש. לשיטת הרמב"ם להלכה (ויש לשיטה זו תימוכין רבים גם בפשט הכתובים) רק למלך מותר לשאת פילגש. כינויה של בלהה פִּילְגָשׁ אֶבְיֹו, מקבע את מעמדו של יעקב כמלך ונותן משמעות של תביעת מלכות למעשהו של ראובן (עיינו בדברי רבה של בריטניה הרב יוסף צבי הרץ זצ"ל [בחמדת ימים ויגש תשע"ב](#)). יתכן וזה המקור לסוף דברי המדרש (אסתר רבה) שצוטט לעיל.

מאחר וקיים חשש רציני כי מעמדן של נשים מסוג זה יפגע וזכויותיהן יגרעו, בנישואיה של אמה עבריה, (לאחר יעוד) מדגישה התורה: "אם אֶחָרְת יִקַּח לֹו שְׂאֵרָה כְּסוּתָהּ וְעִנְתָּהּ לֹא יִנְרָע" (שמות כ"א ו).

לכן, פרשתנו מציינת ומבהירה! יעקב אבינו נהג בכל נשיו, כרעות. גם בלהה וזלפה הן "נְשֵׁי אֶבְיֹו" של יוסף. הן אימהות ולא אמהות.

שלמותה של המשפחה היהודית, יחסי הכבוד, הקשרים הטובים והאמון בין ההורים, ובינם לבין הילדים, היוו מאז ומעולם ערכי צאן ברזל של עמנו.

לקראת חג החנוכה בה אנו מדליקים אור "נר איש וביתו" נחזק ערכים אלה.

לע"נ הרב אשר וסרטייל ז"ל נלב"ע ט' בכסלו תשס"ט	לע"נ הרב יוסף מרדכי שמחה שטרן ז"ל נלב"ע כ"א באדר א' תשע"ד	לע"נ מרת שרה ונגרובסקי בת ר' משה זאב ע"ה נלב"ע י' בתמוז תשע"ד	לע"נ ר' מאיר בן יחזקאל שרגא ברכפלד ז"ל	לע"נ רבי יעקב בן אברהם ועיישה וחנה בת יעיש ושמחה סבג ז"ל
--	--	--	---	---

לע"נ מר שמואל שמש ז"ל, חבר הנהלת 'ארץ חמדה', נלב"ע י"ז בסיוון תשע"ד
לע"נ הנופלים במערכה על הגנת המולדת הי"ד

Eretz Hemdah

2 Bruriya St. POB 8178 Jerusalem 91080
Tel: 972-2-5371485 Fax: 972-2-5379626

ארץ חמדה, ע"ר

רח' ברוריה 2 ת.ד. 8178 ירושלים 91080
טל' 02-5371485 פקס: 02-5379626

www.erezhemdah.org info@erezhemdah.org

ניתן לקרוא את הדברים גם באתר האינטרנט

האם מותר להדליק נר חנוכה משמן הקדוש בקדושת שביעית?

שאלה:

למדנו משניות שביעית, וראינו במשנה שמותר להדליק נרות משמן זית הקדוש בקדושת שביעית, רציתי לשאול האם זה נכון גם לנר חנוכה? או שבגלל שנרות חנוכה לא נועדו להנאה אסור להדליקם משמן קדוש? וידוע לי שאין עדיין בשווקים שמן הקדוש בקדושת שביעית משנת השמיטה הנוכחית. תודה על תשובתכם.

תשובה:

- א. מותר להדליק נרות שבת או כל נר אחר שמשמש לאורה בשמן הקדוש בקדושת שביעית¹.
- ב. נר חנוכה אע"פ שיש אוסרים² להדליקו משמן הקדוש בקדושת שביעית, נראה הלכה למעשה שמותר להדליקו³, ובייחוד בימינו שנוהגים להדליק תמיד בתוספת נר שמש⁴.

¹ במשנה בשביעית (ח, ב) מצינו: "קלה מהן שביעית שניתנה להדלקת הנר", ובתורת כהנים (בהר פרשה א, הובא גם בירושלמי שביעית ז, א) מובא המקור לדין זה: "תהיה כל תבואתה לאכול - לרבות הדלקת הנר. וכן פסק הרמב"ם (שמיטה ה, א). רש"י (סוכה מ ע"א) ביאר שהסיבה ההלכתית שדרשו את הריבוי מהפסוק דווקא על הנאות אלו, היא משום שהנאות אלו 'הנאתן וביעורן שוה', כלומר, ההנאה היא תוך כדי שהשמן כלה, ולא כהנאות אחרות, שבאות רק אחרי שהשמן כלה, כמו עצי הסקה שההנאה היא החום שמגיע אחרי השריפה, ולא בעת השריפה.

² בית רידב"ז על פאת השולחן (ה, ט) פסק שאין להדליק בשמן שיש בו קדושת שביעית, מכיוון שנהר חנוכה "לא ניתן להנאה", והסיבה שמותר להשתמש בשמן להדלקת נר הוא שנהנים ממנו, משא"כ כאן. כך גם פסק הרב חיים קנייבסקי (דרך אמונה שמיטה פרק ה הלכה ח) בשם החזון איש, והרב מאיר אריק (אמרי יושר סימן ק). וכן במשנת יוסף (סימן כו דברים נוספים יש בתשובה לדברי הרב עמאר המתיר, בקובץ יבולי השדה א).

³ הרב שלמה זלמן אויערבך (מנחת שלמה א, מב) דן בדברי חלק מהחכמים הנזכרים בהערה 2, וטענתו היא שאחרי שהותר להדליק בשמן שביעית, אין צורך לבדוק בכל הדלקה לאיזה צורך היא, אלא הותרה ההדלקה ככלל, לכל צורך שהוא. גם בשבט הלוי (א, קפד, אות א) תמה על דין זה המובא בספרים אלו, וכתב טעמים דומים, ועוד שמותר להשתמש בנר חנוכה בתשמישים שלא צריכים עיון (טעם זה דחה ר' שלמה זלמן, מכיון שאסור להדליק את נר חנוכה לצורך תשמישים אלו אלא לצורך המצווה) ועוד טעמים דומים לדברי ר' שלמה זלמן אויערבך, אלא שכתב שלמעשה כיון שהם אוסרים יש להחמיר כמותם. כמו כן היאור לציון (שביעית עמוד מב) מתיר גם הוא, מטעם שנחשב לצורך. וכן התיר הרב מרדכי אליהו במאמר בתחומין (כא, עמוד 11 והלאה) מטעם דומה לטעמו של הרב שלמה זלמן אויערבך.

⁴ כתב הרב שלמה זלמן אויערבך (מנחת שלמה ג, קכב אות א) שיש להתיר כיון שמותר להשתמש לאור כל הנרות, כי טעם האיסור הוא משום היכר, ואם יש היכר מותר להשתמש לאור כל הנרות, ושוב יש כאן הנאה מהנרות שמתירה את השימוש בשמן הקדוש בקדושת שביעית.

מכון "ארץ חמדה" שמח להזמין את הציבור ליהנות מתכנית הלימודים החדשה "שמיטה זה הזמן שלך". מידי שבוע יישלח לנרשמים השיעור השבועי הכולל 4-6 יחידות לימוד, סיכום ומבחן לחזרה עצמית, באמצעות הדוא"ל. הרשמה בכתובת: shmita@eretzhemdah.org אנו מאחלים לכם לימוד פורה, מעניין, מעמיק ומועיל שיעצים את שנת השבע של כולנו.

כניסה לשיעורים

השמיטה יצרה לך דילמות ערכיות? התלבטויות? מטרידה אותך תהיה על מחותה של השמיטה? רוצה לדעת כיצד לנהוג בשנת השמיטה? שמיטה ותוצרת הארץ? נתקלת בשאלה בלימוד? shmita@eretzhemdah.org

הספר משטר ומדינה בישראל על פי התורה (4 כרכים) מאת הרב נפתלי בר אילן, יצא לאור בעריכה חדשה בהוצאת מכון "ארץ חמדה" הספר מתמודד עם אתגרי השעה הניצבים בפני המדינה היהודית העצמאית ע"י ניתוח וביורור מקיפים במקורות. בין הנושאים הנדונים - משטר דמוקרטי ומלוכני, שלטון החוק, הפרדת רשויות, ביקורת שיפוטית, טוהר השלטון, מדיניות פסקלית ומוניטרית, שירותי רווחה, סל תרופות, איכות הסביבה, משפט בינלאומי, אמנת ג'נבה, כבוד האדם וחירותו, פיתוח האישיות, זכויות אזרח ועוד ועוד. זכה בפרס הרב קוק ובפרס הרב ישראלי של מכון ארץ חמדה.

הרב יוני לביא, מנהל מוקד "חברים מקשיבים" לנוער (טל': 1599-5000-54 בכל ערב, ובאחר: makshivim.org.il)
ופעיל ב'לב אבות' - קו יעוץ להורי מתבגרים (טל': 02-9973232 ובאינטרנט levavot.org.il)

עשרה רעיונות מאירים למשפחה מדליקה

אתם הרי מכירים את זה. כל שנה אותו סיפור. ביום הראשון כולם מתלהבים. אחרי הכול, עברה שנה שלימה מאז הפעם האחרונה שזה קרה. ביום השני יש כבר דז'יה-ו-קטן, אבל עדיין עננת חגיגות אופפת את טקס הדלקת המשואות המשפחתי. אבל ככל שחולפים ימי החג מגלים שיש יחס הפוך בין מספר הנרות לבין הזמן שלוקח לנו להדליק אותם... המפגש המרגש סביב החנוכיה הופך לריטואל סתמי וטכני שממצה את עצמו, ואפילו הסופגניות הריחניות כבר זוכות לרייטינג של מצות. אם בפך השמן המופלא, בכל יום נוסף הרגישו שהנס הולך וגובר, אצלנו, למרבה הצער, נראה שהתחושה בדיוק הפוכה.

האם אפשר אחרת?

מסתבר שכן.

רגעי הקסם של הדלקת נרות החנוכה הם זמן מופלא ויקר ערך, וכדאי לנו מאוד למצות את הפוטנציאל האדיר הגלום בהם עד טיפת השמן האחרונה.

איך עושים את זה?

אספנו למענכם כמה רעיונות יצירתיים שיכולים לשדרג את החג, ולהפוך את טקס ההדלקה לאירוע מיוחד, חווייתי ומרתק, עד שגם אנטייכוס הרשע כבר יתחרט על הרגע בו בחר להתחיל איתנו.

- א. **נר מחבר** – האור של חנוכה פותח לבבות. אל תשמרו אותו רק לעצמכם. הרי מה זה "פרסום הנס" אם לא להגיע לכמה שיותר אנשים? אפשר ללכת על הקרובים והמוכרים (חברים לעבודה, שכנים), אך מומלץ בחום לעשות צעד נוסף ולצאת מן הבועה. חשבו דווקא על מי שאנחנו לא רגילים להזמין בדרך כלל. קשיש בודד שגר בקצה הרחוב, משפחה חילונית מהבניין הסמוך וכדו'.
כדאי ליידע את האורחים שממש נשמח אם גם הם יכינו משהו למפגש – הצגה, סיפור, דבר תורה וכדו'.
  - ב. **דמי חנוכה** – רושמים את השמות של כל בני המשפחה על פתקים ושמים בשקית. כל אחד שולף פתק ועד סוף החג הוא צריך לתת לו 'דמי חנוכה'. לא מדובר בכסף אלא במשהו אחר חמוד ומשמח (מתנות לדוגמא: עוגה, ציור, דיסק עם שירים, בייביסיטר, אירוח לשבת וכדו', וכל היצירתי יותר הרי זה משובח).
עוד אפשרות: "חפש את המטמון" כשהאוצר הוא כד קטן המוחבא בבית, ובעזרת משימות מתקדמים בדרך למצוא אותו ולזכות בפרס.
  - ג. **"מצוות חנוכה נר-איש-וביתו"** (שבת כא, ב) – כל אחד מקבל דף ובו שלושה ציורים – **איש, נר ובית**. כל אחד רושם לעצמו כמה מילים על כל אחד מהם:
- מה המקום בו אני מרגיש 'בביתי'? (מקצועית, אישית).
- מיהו **האיש/ה** שאני חושב עליו, שהייתי רוצה להתקרב אליו / מי האיש שנותן לי כוח, שהשפיע עלי?
- מה ה'**נר**' שלי? מה מאיר אותי, מדליק אותי, מה עומד כנר לרגליי? איזה מקום בחיי הייתי רוצה להאיר? איך הוא נראה לפני ואחרי? איזה ספר שקראתי האיר את דרכי? מה פגשתי והאיר את עיניי במשהו שהיה נסתר ממני?
  - ד. **"כל אחד הוא אור"** - מכבים אורות, מפעילים מוסיקה נעימה ושלווה, ומדליקים נר במרכז החדר. אחד הנוכחים נוטל את הנר בידיו ועליו **להאיר תכונה טובה או מעשה טוב שראה במישהו אחר שנמצא בחדר**. מי שהאירו את התכונה שלו מקבל את הנר וממשיך הלאה להאיר את הבא בתור.
אפשרות נוספת: כל אחד מאיר נקודה טובה ויפה שיש **בו עצמו** (מי שקשה לו לומר דברים טובים על עצמו שיזכור שאין כל סתירה בין להכיר את האיכויות שבך לבין מידת הענווה). אפשר לפנות אל המספר או אל מישהו אחר מהנוכחים ולבקש 'לקבל' ממנו את נקודת האור שיש בו, והוא ייתן 'טיפ' – תובנה או עצה שתאפשר לשני לקנות גם הוא את התכונה המדוברת.
לסיום אפשר גם להצביע על נקודות אור שיש **במשפחה בכללה**.
(אפשרות נוספת: כל אחד שמדבר מדליק **נר נוסף** ובסיום דבריו מניח אותו במרכז, כך שעם הזמן הנרות מצטברים והאור גדל).
  - ה. **"נס גדול היה פה"** – סבב סיפורי ניסים, קטנים וגדולים, שקרו לכם או למישהו שאתם מכירים.
נקודה למחשבה: "על ניסוך שבכל יום עמנו" – האם רק דברים חריגים ולא טבעיים ראויים להיקרא נס, או שאולי עצם החיים הוא סוג של פלא? מה נוכל לעשות כדי לא לקבל אותם כמובן מאליו?
עוד נושאים נפלאים שאפשר לעשות בהם סבבים של שיח וסיתוף:
1. **"להודות ולהלל לשמך הגדול"** - אמירת תודה ופרגונים: משהו טוב שקרה לך היום ואתה מודה עליו. משהו רע שקרה לך לפני שנים והיום אתה רואה את הטוב שיצא ממנו. נצל את ההזדמנות להגיד תודה למישהו מהנוכחים.
  2. **"גיבורים בידי חלשים"** - איזה גיבור אתה מעריך במיוחד? מעשה גבורה שעשית ותסכים לשתף בו את כולם? האם ראית מעשה גבורה אצל אדם לא מפורסם שהרשים אותך?

ז. **משחק האותיות:** להעלות בכל ערב נושא הקשור למספר הנרות הדולקים.
 - בערב הראשון הנושא יהיה באות א'. למשל, "אבא ואמא". במרכז השולחן יהיו פתקים הפוכים. צבע אחד לילדים וצבע שני למבוגרים. לילדים יהיו שאלות כגון: 'כשתהיה אבא, במה אתה חושב שתהיה דומה לאבא שלנו ובמה שונה?', למבוגרים תהיינה שאלות על הסיפוק והשמחה שבתפקיד ההורי וגם על המקומות הקשים. וגם: 'במה אתם רוצים שהילדים יהיו דומים לכם כשהם יהיו הורים, ובמה תשמחו שהם יתפקדו אחרת?'.
 - ביום השני, באות ב', הנושא יכול להיות למשל 'בנים ובנות'. האם אנחנו רואים בבית הבדלי אופי בין בנים ובנות? אילו דברים מיוחדים יש בלהיות בנים/בנות? האם לפעמים היה בא לכם להתחלף?
 - ביום השלישי הנושא יכול להיות 'גדולים'. במה כל אחד רוצה לעסוק כשהוא יהיה גדול? האם גם לאבא ואמא יש תכניות לכשהם יהיו גדולים? מהו אדם גדול בעיניך?
 - ביום ד' הנושא יכול להיות דלות. במה אנחנו מרגישים דלים ומה אנחנו יכולים לעשות בקשר לכך. אפשר גם 'דמיון'. מתי הדמיונות עוצרים ומסבכים אותנו ומתי הם נכס שמרחיב את חיינו הרוחניים.
 - וכך הלאה בשאר הימים (למשל: הוקרה/הנאה/הפתעה, ויכוח/וירטואלי/ותרנות, זכרונות/זהירות, חלומות/חזון – לבחור נושא ולחבר עליו שאלות מתאימות).

ח. **מעוז צור** – כמה מנגינות אתם מכירים להימנון הבלתי רשמי של חנוכה? צמד המילים האלו מעלה באתר יוטיוב **עשרות (!)** ביצועים מקסימים ומרגשים. לא חייבים ללכת בכל יום על לחן חדש, אבל כדאי לנסות מידי פעם להתחדש בסגנונות שלא הכרנו. המנגנים שביניכם ימצאו בקלות ברשת תווים או אקורדים לשירי חנוכה.

ט. **ספרים, רבותיי, ספרים** - משנה לשנה אנו מתברכים בחומרי קריאה ולימוד חדשים. על רגל אחת נמליץ על **מגילת חנוכה** - ד"ר חגי בן ארצי מביא את הסיפור המלא של החג בגירסה שלא הכרתם (מחולק לשמונה פרקים, אחד לכל יום!). הרב אליעזר מלמד כדרכו ב"פניני הלכה" חלק 'זמנים', משלב הלכות החג והרעיונות שמאחוריהם. נוסף את **'יום יום חגי'** (של הרב ישראל הס), **לב השמים** (ר' שלמה קרליבך), ובכיוון החסידי - קובץ **'בנתיבות החסידות'** ו**'נתיבות שלום'** הידוע. עבור הילדים נמליץ על הקומיקס **'הגיע הזמן'**, ולכולם – **'חנוכה לכל המשפחה'** עם סיפורים, משחקים ופעילויות, ואת הספר **'ערבי לבנות'** עם רעיונות למפגשים משפחתיים לכל השנה.

י. **עוד רעיונות: חידות לחנוכה** - חיפוש מהיר ברשת מעלה עשרות דפי חידות מגוונים * **לימוד תורה** – הרי מה רצו היוונים אם לא "להשכיחם תורתך"?! זו ההזדמנות שלנו להראות שהם הפסידו. קבעו חצי שעה של לימוד משותף בחברות בין בני הבית * אם לא קר מידי בחוץ צאו לסיבוב קצר ותראו תערוכת חנוכיות מרהיבה בבתי השכונה * **סיור** לקברות המכבים או **טיול** בסימן חנוכה – ביקור בבית בד, מפעל נרות או מאפייה * דיון בנושא **תרבות יהודית** מול תרבות מערבית * **ערב יצירה** לילדים: טיפופי נרות, הדבקת כדים, הכנסת סביבונים * הזמנת **מרצה אורח**: סיפור גבורה מפי לוחם/ניצול שואה, אדם עיוור המספר על האור שבחושך, היסטוריון שיספר על תקופת המכבים, מופע להטוטי אש * **ערב סיפורי חנוכיות** - כל אחד מביא חנוכיה ישנה ומספר את סיפורה * לסיום נעיר, שלא חייבים בכל ערב לשלב אטרקציה חדשה. הדלקה **פשוטה וקצרה** יכולה להיות לפעמים הדבר הנכון והמתאים ביותר.

ודבר אחרון וקריטי להצלחת האירוע – **נתקו ניידים כל עוד הנרות דולקים**. השיחות, הווצאפים והסלפים יחכו. עכשיו אנחנו מוארים במשהו גדול בהרבה.

חנוכה שמח!

תודה רבה לכל הנשים והאנשים היקרים ששיתפו ברעיונות יצירתיים

יפורסם בעלון 'גילוי דעתי'

חמדת הדף היומי

כהן שמותר לשאת גרושה, איך זה יתכן?

הרב עקיבא כהנא

המשנה ביבמות (עו ע"א) כותבת (על פי הפסוק בדברים כג, ב) שפצוע דכא וכרות שפכה אסורים לבא בקהל, אך למרות זאת הם מותרים לשאת גיורת ושפחה משוחררת, זאת מכיוון שגיורת ושפחה משוחררת לא נחשבים 'קהל ה'" לעניין זה.

הגמרא מסתפקת אם הותר לפצוע דכא שהוא גם כהן לשאת גיורת, שהרי לכהן שאינו פצוע דכא אסור לשאת גיורת.

רב ששת מסיק שכמו שלפצוע דכא ישראל התירו נתינה¹ האסורה לישראל, זאת מכיוון שאינו בקדושתו. כך גם כהן מותר לשאת גיורת ומשוחררת מכיוון שכשהוא פצוע דכא הוא לא נשאר בקדושתו. הגמרא מביאה שתי לישנות בדברי רבא שתולת את דינו של רב ששת בשאלה האם באמת נתינה אסורה לישראל מדאורייתא, ואז ניתן ללמוד מכך לכהן, או שנתנה אסורה מדרבנן ולא ניתן ללמוד מכך לכהן.

נחלקו הראשונים כיצד לפסוק. **רמב"ם (איסורי ביאה טז, א) ושולחן ערוך (סימן ה, סעיף א) פסקו** שמותר לכהן לשאת גיורת, כמו שהותר לישראל לשאת נתינה האסורה לו.

בעל המאור (כד עמוד ב) כותב שזה ספק, ולכן למרות שאנו מתירים נתינה לישראל שהוא פצוע דכא, לא נתיר גיורת לפצוע דכא כהן.

בירושלמי (ח, ב) דנים אם פצוע דכא מותר גם בממזרת. **הרמב"ם פוסק** (איסורי ביאה טז, ב) שלמרות שלפצוע דכא כהן הותר לשאת גיורת, מכל מקום פצוע דכא אסור בממזרת, ומנמק זאת כיון שאסורה מהתורה. **הראב"ד חולק עליו** וסובר שפצוע דכא מותר בממזרת כמו שפצוע דכא כהן מותר בגיורת, וכן שהסיקו בגמרא שלאו בקדושתיה קאי. **ומקשה על הרמב"ם** מילא נתינה לישראל סובר הרמב"ם שהיא איסור דרבנן, אבל גיורת אסורה לכהן באיסור דאורייתא, ואם הרמב"ם מתיר אותה לכהן, מוכח שפצוע דכא אינו בקדושתו, אם כן מדוע אינו מותר בממזרת?

מגיד משנה מבאר שלרמב"ם למרות שפצוע דכא כהן הותר בגיורת, אין זו ראייה להתיר פצוע דכא בממזרת, כיון שגיורת הוא לאו שאינו שווה בכל (איסורה הינו רק לכוהנים). לכן לדעת הרמב"ם פצוע דכא כהן מותר בגיורת, אך פצוע דכא אסור בממזרת. **המגיד משנה** לא מבאר מהו טעמו של הרמב"ם לחלק, אלא רק מדוע לא ניתן ללמוד ממזרת מגיורת. **כמו כן** הוא לא מבאר כלל מדוע נתינה מותרת לפצוע דכא ישראל. וראה עוד על כך **במרכבת המשנה (איסורי ביאה טז, ב)**.

חלקת מחוקק (שם סק"א) מבאר שפצוע דכא כהן אינו נחשב כלל ככהן, ומותר לו לשאת גרושה, וזונה או חללה (בתנאי שהיא עצמה מותרת להינשא לפצוע דכא), וכמו כן מותר לו להיטמא למתים, והוא אינו יכול לשאת את כפיו. **מעשה רוקח (על הרמב"ם שם) כותב** שאסור לו להיטמא למתים כיוון שמה שאמרו שאינו בקדושתו הוא רק לעניין יוחסין. אמנם, אכן יהיה מותר לפצוע דכא כהן לשאת גרושה (בתנאי שהיא מותרת לו, כגון שהיא גיורת או נתינה).

ערוך השולחן (שם סק"ב) מבאר באופן קצת שונה שלדעת רמב"ם כהן פצוע דכא אינו נחשב כהן לענייני אישות, כי כיון שאסור לו לבא בקהל, איך ניתן לומר שיש לו איסורי כהונה? לכן באיסורי כהונה הוא וודאי מותר, אבל באיסורים האסורים גם לישראל לא הותר כלל (להבנתו בשיטת הרמב"ם נתינה הוא איסור קל לישראל, אבל איסור אחר כלל לא הותר לפצוע דכא גם ישראל). לדעתו וודאי שכהן פצוע דכא יהיה מותר בגרושה באופן שאינה ישראלית. בצפנת פענח חילק בין סוגי איסורי הכהונה, ולדעתו איסור גרושה לכהן אינו מצד קדושת הכהן, אלא מצד עצם זה שהוא כהן, וממשפחת כהונים, ולכן יחול גם על כהן פצוע דכא.

סיכום: פצוע דכא ישראל מותר בנתינה, הגמרא ביררה האם מזה ניתן ללמוד שפצוע דכא כהן מותר בגיורת, ובזה בעל המאור פסק שאסור, ואילו הרמב"ם פסק שהוא מותר בגיורת. עוד פסק הרמב"ם שפצוע דכא אסור בממזרת. לדעת ראב"ד פצוע דכא מותר גם בממזרת.

בדעת הרמב"ם - לדעת החלקת מחוקק פצוע דכא אינו כהן כלל, לשום דבר ועניין, ומעשה רוקח וערוך השולחן חולקים, ולדעתם אין לו קדושת כהונה רק לענייני יוחסין.

¹ איש או אשה מן הגבעונים שהתגירו בימי יהושע. נקראים "נתינים" על שם הכתוב (יהושע ט, כז): "ויתנם יהושע ביום ההוא חוטבי עצים ושואבי מים". יהושע ודוד גזרו על הנתינים שלא יבואו בקהל ישראל, כלומר, שלא יבואו בקשרי חיתון עם עם ישראל (מתוך: מושגים תלמודיים בפרייקט השו"ת).

יצא לאור! שו"ת במראה הבזק, חלק שמיני.

תשובות לשאלות מרבני הגולה. התשובות מתמודדות עם המציאות בעולם מודרני מתפתח בדרך של "דרכיה דרכי נעם". הספרים עוסקים בארבעת חלקי ה"שולחן ערוך" תוך ניסיון לקחת בחשבון גם את החלק החמישי ההופך את התורה ל"תורת חיים".

אמירה לנוכרי באיסור תורה במקום פיקוח נפש רוחני לרבים

שאלה

מה הם הדינים לגבי דין של "לפני עיור" במתן שיעורים, תפילות ופעולות נוער כשהמשתתפים כמעט כולם מגיעים בשבת ברכבת, והאם רצוי ליזום עוד פעילות וקיום מצות בתנאים כאלו? ושנית - מתי ניתן להקל - באמירה לנוכרי במצוה דרבים או אמירה דאמירה בשעת הדחק, ואיך זה ניתן לביצוע בלי בעיה של מראית עין וחשד?

תשובה

השאלה מורכבת ועדינה מכדי להשיב עליה תשובה ברורה ומוחלטת, ומה גם שיש לדון בכל מצב לגופו תוך הכרת הציבור מקרוב, ודבר זה מסור לליבו של רב הקהילה. מכל מקום ננסה לסלול כיוון עקרוני, כיצד להתייחס לעניין. אין ספק שאסור לעודד יהודים לעבור על איסורי שבת חמורים, גם תמורת הערך הגדול של תפילה ותורה, שסוף סוף זוהי מצוה הבאה בעבירה חמורה, והמעודד זאת הריחו מסייע לעוברי עבירה¹. מאידך, כאשר יהודים מעוניינים להיות קשורים באופן כלשהו לאמונת ישראל, ולבקר בבית-הכנסת לפחות בשבת קודש לתפילה ולשמיעת שיעורי-תורה, קשה להעלות על הדעת שיש למנוע אותם מכך, דבר שעלול לגרום להם ניתוק מוחלט מיהדות, שתוצאותיו - התבוללות. לכן, אף שאין ליזום לכתחילה פעילות חדשה אשר תביא את האנשים לנסיעה מיוחדת בשבת, יש מקום להעלים עין ולא למחות כנגד אלה הבאים לתפילה המתקיימת ולשיעורי-התורה הנלווים עליה, כאשר זהו אולי הדבר היחיד שבכוחו לעצור את סכנת ההתבוללות בקהילה², ובפרט שאותם היהודים יסעו ממילא למקומות בידור וביילוי הגרועים מכול³. יש אפוא לשקול דבר זה בזהירות ובאחריות. בעניין אמירה לנוכרי, יש בזה הרבה פרטי דינים⁴, והואיל והשאלה כללית ואינה מפורטת לפרטים, קשה להשיב באופן מוחלט, שהרי בדברים כאלה יש לדון כל מקרה לגופו. באופן רגיל פסקו המחבר⁵ והרמ"א⁶ וה"משנה ברורה"⁷ שלצורך מצוה מותרת שבות דשבות באמירה לנוכרי, היינו מותר לומר לנוכרי לעשות דבר שיש בו רק איסור דרבנן, לצורך מצוה, וכן הדין במקום צורך גדול או הפסד ממוני גדול⁸. ואולם, אם המדובר בקשר לקיום התפילה ושיעורי-התורה בשבת בבית-הכנסת, והדבר יועיל להציל יהודים מנסיעה למקומות בידור וביילוי (וכדלעיל), הרי נראה שיש להקל בכך אפילו באיסור דאורייתא, כדעת בעל "העיטור"⁹, שאף הרמ"א הסתייג מקולא זו רק באופן שאין בו צורך גדול, והרי בנדוננו אין לך צורך גדול מזה, שהרי מדובר בהצלה רוחנית של יהודים שהם בחזקת תינוקות שנשבו, ולא במצוה שיש בה הנאת הגוף¹¹, ובמעשה שיש לו סיכוי להשפיע לטובה, לקרב ליהדות ולהציל מטמיעה. לכן יש מקום להתיר הסעה ברכב גדול¹¹ נהוג בידי נהג גוי האוסף את היהודים לבית-הכנסת ואחרי כן מפזר אותם לבתיהם¹², וכפי שפסק ה"משנה ברורה" להתיר תיקון העירוב שנתקלקל בשבת ע"י גוי, בכדי למנוע מכשול דרבים¹³, שהרי גם כאן בהצלה ממכשול עסקינן. אכן יש לזכור שעדיין זה היתר דחוק מאוד (משום שזה קבוע), ועל הרב המתיר זאת להיזהר ולכלכל דבריו בצורה שתהיה קרובה לשכר ורחוקה מן ההפסד, ודבר שאין צורך לומר, כי כל היכול להימנע משימוש בהיתר זה, תבוא עליו ברכה. עניין אמירה דאמירה אינו נצרך אפוא לענייננו. מבחינה עקרונית כתב ה"משנה ברורה"¹⁴ שיש בזה מחלוקת הפוסקים, ובאחרונים הובא דיון בקשר לאמירה דאמירה¹⁵, אך הנדון שלנו שונה ממה שנחלקו בו¹⁶.

¹ "אגרות משה" (או"ח ח"א סי' צח-צט). ובעניין לפני עוור יש הרבה מקורות, ראה למשל רמב"ם (הלי' מלוה ולוה פ"ד הלי' ב) וב"משנה למלך" שם בדיבור הראשון.
² ראה מחלוקת רשב"א ותוספות, הובאה ב"בית יוסף" (או"ח סוף סי' שו), במי שעומדים להוציא אותו לשמד רוחני, אם מותר לחלל עליו שבת, וראה מה שפסקו בזה השו"ע (שם סעיף יד) והרמ"א (סי' שכח סעיף ז) ובנושאי כלים שם; וראה בשו"ת "במראה הבזק" (ח"א, עמ' 65 תשובה כה 1).
³ וקיימא לן כשם שמצוה לומר דבר הנשמע, כך מצוה שלא לאמר דבר שאינו נשמע (ביצה ל ע"א), וכפי שפסק הרמ"א בהלי' יום הכיפורים (סי' תרח סעיף ב) באיסור שאיננו מפורש בתורה, שמוטב שיהיו שוגגין, ואל יהיו מזידין.
⁴ כדאיתא בשו"ע או"ח (סימנים רעו, שז ושכה).
⁵ כך משמע מדבריו (סי' תקפו סעיף כא) בעניין שופר שנמצא חוץ לתחום וכדומה.
⁶ שם, ובסי' שז סעיף ה.
⁷ בסי' שז ס"ק כב.
⁸ סי' שז סעיף ה, "משנה ברורה" (סי' שטו ס"ק לג, סי' שכה ס"ק ס וסי' שז ס"ק כב), שדווקא בהפסד ממוני רב. ובאשר להגדרת צורך גדול יש לדון בכל מקרה לגופו.
⁹ הובא ברמ"א (סי' רעו סעיף ב).
¹⁰ כפי שהבחין הרב י"א הלוי הרצוג ב"היכל יצחק" (או"ח סי' ל אות כא).
¹¹ ברכב קטן יש בעיה, כי במשקלם הנוסעים מגבירים את צריכת הדלק, והם עצמם עוברים אפוא על איסור מבעיר.
¹² דבר כזה נהוג גם בבתי-החולים בירושלים בהסעת משמרת הרופאים והאחיות בשבת ע"י נהג גוי, שהתירו הפוסקים להחזיר אותם הביתה באופן זה, והטעם שהתירו - סופן משום תחילתן, שאם לא יוכלו לחזור הביתה, ימאנו לבוא מלכתחילה למשמרת. עפ"י ספר "שמירת שבת כהלכתה" (פרק מ, סעיפים כב וסט).
¹³ סי' רעו ס"ק כה.
¹⁴ סי' שז ס"ק כד.
¹⁵ שו"ת "חתם סופר" (או"ח סי' ט), ועיין גם בשו"ת "חוות יאיר" (סי' מו וסי' נג).
¹⁶ כמבואר בתשובת הרב י"א הלוי הרצוג (שם אות כב), ודבריו נכונים וברורים. ועיין גם בשו"ת "ציץ אליעזר" (ח"ו סי' ט) וב"הר צבי" (או"ח ח"א סי' קכ).

בשם צוות המשיבים ובברכת התורה,

הרב משה ארנרייך הרב יוסף כרמל
ראשי הכולל

גם אני מאשר:
הרב שאול ישראלי